

УДК 336.27

Баула О.В., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

Голюк В.Я., к.е.н., доцент

Салабай В.О.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: ОЦІНКА ПОТОЧНОГО СТАНУ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЙОГО РІВНЯ ТА СТРУКТУРИ

У статті проаналізовано структуру та динаміку державного боргу України. Визначено головних кредиторів українського уряду. Вказано основні причини зростання державного боргу України. Запропоновано перспективні напрями оптимізації рівня та структури державного боргу України.

Ключові слова: державний борг, дефіцит бюджету, кредит, фінансування, ВВП.

Baula O., Goliuk V., Salabai V.

PUBLIC DEBT OF UKRAINE: ESTIMATION OF THE CURRENT STATE AND WAYS TO OPTIMIZE ITS LEVEL AND STRUCTURE

The structure and dynamics of the public debt of Ukraine were analyzed in the paper. Main creditors of Ukrainian government were distinguished. Basic causes of its increasing were stated. Prospective methods to reduce the public debt amount of Ukraine were suggested.

Keywords: public debt, budget deficit, credit, financing, GDP.

Baula E.V., Goliuk V.Y., Salabai V.O.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ УКРАИНЫ: ОЦЕНКА ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ ОПТИМИЗАЦИИ ЕГО УРОВНЯ И СТРУКТУРЫ

В статье проанализированы структура и динамика государственного долга Украины. Определены главные кредиторы украинского правительства. Указаны основные причины роста государственного долга Украины. Предложены перспективные направления оптимизации уровня и структуры государственного долга Украины.

Ключевые слова: государственный долг, дефицит бюджета, кредит, финансирование, ВВП.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Проблема державного боргу постала перед вітчизняною економікою починаючи зі становлення її незалежності. Протягом всього періоду функціонування української економічної системи розмір державного та гарантованого державою боргу варіювався, однак ніколи не досягав нульових значень. Процес формування державного боргу є динамічним, статистичні дані постійно оновлюються, що зумовлює потребу їх постійного аналізу. Тому метою даного дослідження було обрано аналіз стану та тенденцій розвитку державного боргу України протягом 2008-2016 рр., виявлення його причин та напрямів оптимізації його структури. Розв'язання проблеми обслуговування державного боргу є одним із ключових чинників економічної стабільності в країні, що визначає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженню структури та природи державного боргу присвячено праці низки вітчизняних та зарубіжних вчених таких, як Л. Алмаші, Р. Андрусів, В. Базилевич,

О. Барановський, С. Боринець, А. Вебер, Т. Вахненко, С. Галасанов, Е. Герд, І. Коблик, Н. Кравчук, В. Лагутін, С. Лондар, Ю. Макогон, О. Мелих, С. Мочерний, Л. Омельченко, Д. Рікардо, І. Суміна, Л. Тарангул, О. Пахомова, Н. Стукало, О. Чеберяко, О. Шлапак та багатьох інших.

Цілі статті. Метою дослідження є аналіз сутності державного боргу, оцінки його структури та тенденцій розвитку державного боргу України протягом 2008-2016 рр., а також визначення перспективних напрямів оптимізації його структури. Методологічний апарат даного дослідження складають наступні методи: ретроспективний аналіз, компаративний аналіз, статистичний аналіз, загальнонаукові методи дедукції, індукції, синтезу та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно бюджетного кодексу України державний борг - загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [1]. У складі державного боргу виділяють зовнішній та внутрішній борг, також до його складу відносять гарантований державою борг [2].

Головною причиною виникнення та збільшення державного боргу виступає дефіцит бюджету. Динаміка дефіциту бюджету України (таблиця 1) формує підґрунтя для щорічного зростання державного боргу. Таблиця 1 демонструє, що у 2008 році відбулося зростання дефіциту держбюджету у порівнянні з показниками 2007 року, однак темпи його зростання у наступні 2009 та 2010 роки суттєво перевищили показники 2008 року. Протягом всього досліджуваного періоду найбільші показники дефіциту державного бюджету припадали на 2010, 2013 та 2014 роки. Аналізуючи аспект обсягів дефіциту бюджету у відсотковому значенні у порівнянні з обсягом ВВП слід зазначити, що найбільші його значення припадали на 2010 та 2014 роки. Такі результати аналізу можна пов'язувати з погіршенням економічного становища України у ці роки, а також з внутрішньо- та зовнішньополітичними подіями.

Таблиця 1

Дефіцит держбюджету України у 2007-2015 рр., млн грн.

Показники	Розмір дефіциту державного бюджету України, щорічні дані								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Дефіцит (-) / профіцит (+) Державного бюджету України, млрд грн.	-9,8	-12,5	-35,5	-64,4	-23,6	-53,5	-64,7	-78,1	-32,9
у % до ВВП	1,4	1,3	3,9	5,9	1,8	3,8	4,4	5	1,7

Джерело: [3]

Переломним моментом, коли країна почала стрімко накопичувати державний борг, стала світова криза 2008 року, що було підсилено політичними подіями 2014 року. Проаналізувавши структуру державного боргу, варто зазначити, що протягом періоду 2008-2016 рр. в структурі державного боргу України переважає зовнішній борг. Адже після рішення щодо реструктуризації виплат по ОВДП у кінці 90-х рр., яке було прийнято Урядом України у односторонньому порядку, попит на державні боргові цінні папери з боку українських резидентів є невисоким. Як закономірність спостерігається найбільше зростання обсягів боргу в період криз та нестабільної ситуації в країні (табл.2).

За структурою державний борг України станом на початок III кварталу 2016 року складався на 56 % з зовнішнього державного боргу (1042,3 млрд грн.), 31% -

внутрішній державний борг, гарантований внутрішній борг – 11%, гарантований зовнішній борг – 2% (рис. 1) [5].

Таблиця 2

Показники державного та гарантованого державою боргу України за 2008–2016 рр., млрд. дол. США

Роки	Державний внутрішній борг		Державний зовнішній борг		Гарантований державою борг		Державний і гарантований державою борг		Внутрішній валовий продукт		Курс дол. до грн
	млрдгрн	млрддол	млрдгрн	млрддол	млрдгрн	млрддол	млрдгрн	млрддол	млрдгрн	млрддол	100 дол
2008	44,7	8,5	86,0	16,3	58,7	11,1	189,4	36,0	948,1	180,0	526,6
2009	91,1	11,7	135,9	17,4	90,9	11,7	317,9	40,8	913,3	117,2	779,1
2010	141,7	17,9	181,8	22,9	108,8	13,7	432,3	54,5	1082,6	136,4	793,6
2011	161,5	20,3	195,8	24,6	115,8	14,5	473,1	59,4	1316,6	165,2	796,8
2012	190,5	24,5	208,9	26,8	116,3	14,9	515,5	66,2	1408,9	180,8	779,1
2013	257,0	32,2	223,3	28,0	104,3	13,1	584,9	73,2	1454,9	182,0	799,0
2014	461,0	29,3	486,0	30,8	153,8	9,8	1100,8	69,9	1566,7	99,4	1579,0
2015	508,0	24,1	825,9	39,5	237,9	11,3	1571,7	74,5	1715,0	83,0	2109,0
2016 ¹	529,46	22,06	1042,3	43,43	241,0	9,4	1708,2	66,6	1864,2	73,6	2567,4

Джерело: [2].

¹-дані станом на 01.07.2016р.

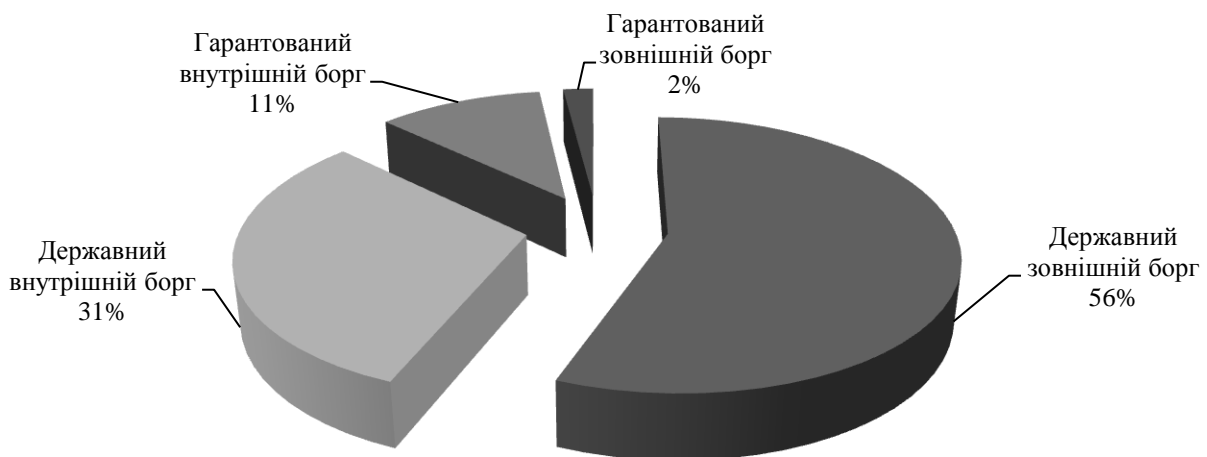

Рис. 1. Структура державного боргу України станом на 01.07.2016р.

Джерело: [5]

У значній мірі зростання боргу у гривневому еквіваленті відбулося через істотну девальвацію національної валюти, оскільки її курс протягом досліджуваного періоду знизився з 5,05 до 26,28 грн. за 1 дол. США. Найбільші показники девальвації припадали на 2008, 2014 та 2015 роки [6].

Поточна економічна ситуація в Україні характеризується значним зростанням боргового навантаження, що значно гальмує економічний розвиток країни. Середбазових причин зростання державного боргу протягом останніх років доцільно виокремити:

- необхідність нарощення валютних резервів, які значно вичерпались валютними інтервенціями НБУ;
- залежність України від імпорту енергоносіїв;
- технічна відсталість значної частини сфер національної економіки;

- анексія Криму та військовий конфлікт на сході України;
- використання державних запозичень для покриття дефіциту державного бюджету, зумовленого збільшенням видатків на оборону та обслуговування державного боргу, сформованого у попередні роки;
- необхідність потужної державної підтримки державних підприємств та банків[7].

Результати багатьох наукових досліджень доводять, що безпечним для України можна вважати рівень державного боргу на рівні близько 35% від ВВП. На сьогодні цей показник становить 64% і має критичне значення. Для погашення цього боргу, на жаль джерелом грошових надходжень є також кредити, які, без спрямування в реальні сектори економіки, лише погіршують фінансовий та економічний стан держави. Основними кредиторами України є США та МВФ, що визначає залежність вітчизняної економіки від закордонних інвесторів[7].

На початок III кварталу 2016 р. державний борг України досяг позначки 1,334 трлн гривень, зовнішній борг - 34,409 млрд. дол. США (826 млрд. грн.), що майже в 2,5 рази більше ніж обсяг міжнародних резервів НБУ [4]. Борг України перед міжнародним фінансовим організаціям становить 14,042 млрд. дол. США, з них 7,043 млрд. дол. США – борг перед МВФ. Другим офіційним кредитором України (за обсягом кредитування) є Міжнародний банк реконструкції та розвитку – 5,197 млрд. дол. США, третім – Євросоюз (2,414 млрд. дол. США): борг України перед Європейським інвестиційним банком становить 505 млн. дол. США, а перед ЄБРР - 582 млн. дол. США. Окрім кредитів міжнародних організацій, офіційний зовнішній борг включає також кредити, які були надані урядами інших країн: Німеччина – 226 млн. дол. США, Японія – 233 млн. дол. США, Канада – 288 млн. дол. США, Російська федерація – 605,85 млн. дол. США (на борг перед РФ в сумі 3 млрд. дол. США урядом України накладено мораторій, тому у 2016-2017 рр. він не підлягає погашенню)[8].

На 2016 рік припадала сплата відносно невеликої частки державного боргу України. Складнішою буде ситуація у 2018 – 2024 роках, адже на 2018 рік припадає найбільша частка виплат МВФ, а на 2020 та 2024 роки - Європейському Союзу. Загалом усі вже існуючі зовнішні боргові зобов'язання Україна повинна погасити до 2040 року [8].

Аналіз структури та динаміки державного боргу України дозволяє запропонувати наступні перспективні заходи щодо оптимізації його рівня та структури:

- доцільним видається розширення ринку запозичень, номінованих у національній валюті, що дозволить уникнути ризиків, пов'язаних з коливанням валютного курсу;
- доцільно зменшити обсяги боргу та сплату відсотків міжнародним кредиторам, розробивши стратегію переорієнтування на ринкові джерела фінансування та збільшення частки внутрішніх запозичень у структурі державного боргу;
- політику управління державним боргом доповнювати продуманою бюджетною політикою, перспективними напрямками якої є: збалансування витрат і доходів державного та місцевих бюджетів; забезпечення прозорості використання запозичених коштів; спрямувати державну політику на підвищення податкоспроможності господарського та фінансового сектору держави, підвищення інвестиційної привабливості вітчизняної економіки тощо.

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна зробити висновки щодо високого рівня заборгованості України перед зовнішніми та внутрішніми кредиторами. Показники свідчать про суттєве збільшення державного боргу останні роки, у той час як темпи приросту ВВП є порівняно низькими.

Перспективними напрямками державної політики управління державним боргом, на нашу думку, є забезпечення прозорості використання запозичених коштів,

підвищення інвестиційної привабливості вітчизняної економіки, збалансованість витрат та доходів державного та місцевих бюджетів, використання потенціалу синдикуваного кредитування та ринку цінних паперів для фінансування загальнодержавних та місцевих програм.

Перспективи подальших досліджень полягають у пошуку та обґрунтуванні альтернативних шляхів залучення коштів для фінансування окремих статей державного бюджету.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України, Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/2456-17/page2>.
2. Державний та гарантований державою борг [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/statistichni-materiali-schodo-derzhavnogo-tagarantovanogo-derzhavnoju-borgu-ukraini>.
3. Мелих О.Ю. Дефіцит державного бюджету як індикатор боргової безпеки України / О.Ю. Мелих // Ефективна економіка. – 2016. – №4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4909>.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <http://index.minfin.com.ua/index/debtgov/>.
6. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://bank.gov.ua/control/uk/curmetal/currency/search?formType=searchPeriodForm&time_step=daily¤cy=169&periodStartTime=01.01.2008&periodEndTime=08.01.2017&outer=table&execute=%D0%92%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B8.
7. Чеберяко О. Роль міжнародного валютного фонду у формуванні державного боргу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.irbis.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/20099/1/194-200.pdf>.
8. Скільки грошей і кому винна Україна? [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.bukinfo.com.ua/print?lid=71800>.